Teoria Pola Elektromagnetycznego

Wykład 4

Pole elektromagnetyczne

23.06.2006

Stefan Filipowicz

4. Pole elektromagnetyczne

4.1. Prąd całkowity

- Prąd elektryczny w środowisku przewodzącym okreslono jako uporządkowany ruch ładunków elektrycznych zachodzący pod wpływem pola elektrycznego. Prąd taki nazwano prądem przewodzenia. Gęstość tego prądu jest proporcjonalna do natężenia pola elektrycznego $\boldsymbol{E}$ i zależy od przewodności właściwej środowiska.

$$\boldsymbol{J} = \gamma\, \boldsymbol{E}$$

- Jeżeli ciała naładowane lub cząstki poruszają się w środowisku nieprzewodzącym lub w próżni z prędkością v, to cząstki te tworzą prąd zwany prądem unoszenia (prądem konwekcyjnym). Gęstość prądu unoszenia $\boldsymbol{J}_U$ jest proporcjonalna do gęstości objętościowej ładunków ρ i zależy od prędkości poruszających się cząstek:

$$\boldsymbol{J}_U = \rho\, \boldsymbol{v}$$

4. Pole elektromagnetyczne

4.1. Prąd całkowity

- W cząsteczkach dielektryka które zostały wprowadzone do zewnętrznego pola elektrycznego, ładunki z nimi związane będą się przemieszczały pod wpływem sił pola tworząc prąd polaryzacji. Gęstość prądu polaryzacji $\boldsymbol{J}_{pol}$ jest proporcjonalna do pochodnej wektora poraryzacji względem czasu:

$$\boldsymbol{J}_{pol} = \partial \boldsymbol{P} / \partial t$$

- W przypadku środowisk w których wektor polaryzacji jest proporcjonalny do natężenia pola elektrycznego $\boldsymbol{P}_1 = \varepsilon_0 \aleph \boldsymbol{E}$**,** gęstość prądu polaryzacji wynosi:

$$\boldsymbol{J}_{pol} = \varepsilon_0 \aleph \, \partial \boldsymbol{E} / \partial t$$

- Wszystkie trzy omówione rodzaje prądu mówią o przemieszczaniu się ładunków elektrycznych. Każdemu z tych prądów towarzyszy pole magnetyczne.

4. Pole elektromagnetyczne

4.1. Prąd całkowity

- Maxwell także nazwać prądami elektrycznymi prądy, które powstaną w próżni pod wpływem zmian pola elektrycznego, gdyż temu przypadkowi również towarzyszy pole magnetyczne. Prąd ten nazywamy prądem przesunięcia w próżni. Gęstość tego prądu $\boldsymbol{J}_{\text{przes}}$ jest proporcjonalna do prędkości zmian natężenia pola elektrycznego:

$$\boldsymbol{J}_{przes} = \varepsilon_0\, \partial \boldsymbol{E} / \partial t$$

- Prąd przesunięcia w próżni różni się od innych prądów tym, że nie powoduje on powstawania strat na ciepło.
- Prądy przewodzenia i unoszenia mogą występować zarówno w polach magnetycznych stałych jak i zmiennych w czasie.
- Prądy przesunięcia i polaryzacji mogą występować w polu elektrycznym zarówno stałym jak i zmiennym w czasie. Prądy polaryzacji i przesunięcia mogą występować w próżni tylko w przypadku zmiennego pola elektrycznego.

4. Pole elektromagnetyczne
4.1. Prąd całkowity

- W ten sposób prądem elektrycznym nazywamy dwa różne zjawiska: ruch ładunków elektrycznych oraz zmianę w czasie pola elektrycznego. Podstawową własnością każdego z tych prądów jest zdolność wytwarzania pola magnetycznego.
- Prądem całkowitym nazywamy całokształt wszystkich zjawisk, któremu towarzyszy pole magnetyczne. W przypadku ogólnym gęstość prądu całkowitego równa jest sumie gęstości prądu przewodzenia, unoszenia, polaryzacji i przesunięcia w próżni:

$$\boldsymbol{J}_{\text{całk}} = \boldsymbol{J} + \boldsymbol{J}_{\text{u}} + \boldsymbol{J}_{\text{pol}} + \boldsymbol{J}_{\text{o przes}}$$

Sumę prądu polaryzacji i prądu przesunięcia w próżni nazywamy prądem przesunięcia w dielektryku. Gęstość prądu przesunięcia w dielektryku wynosi:

$$\boldsymbol{J}_{\text{przes}} = \boldsymbol{J}_{\text{o przes}} + \boldsymbol{J}_{\text{pol}} = \varepsilon_0\,(1+\aleph)\partial \boldsymbol{E} / \partial t = \varepsilon\, \partial \boldsymbol{E} / \partial t = \partial \boldsymbol{D} / \partial t$$

4. Pole elektromagnetyczne

4.1. Prąd całkowity

- Prądy przesunięcia maja własność rozprzestrzeniania się w dielektryku tak, jak prądy przewodzenia mają własność rozprzestrzeniania się w przewodniku.
- W dalszej części nie będziemy uwzględniać prądów unoszenia. Dlatego prąd całkowity będziemy rozumieli jako sumę prądu przewodzenia i prądu przesunięcia. W takim przypadku gęstość prądu całkowitego wynosi:

$$\boldsymbol{J}_{całk} = \boldsymbol{J} + \boldsymbol{J}_{przes} = \gamma \boldsymbol{E} + \varepsilon\, \partial \boldsymbol{E} / \partial t$$

Prąd całkowity może występować zarówno w środowiskach przewodzących jak i nieprzewodzących.

W środowisku dobrze przewodzącym prądy przewodzenia są znacznie większe od prądów przesunięcia i wobec tego można prądy przesunięcia nie uwzględniać.

W dielektryku o małych stratach jest odwrotnie – prądy przesunięcia są znacznie większe od prądów przewodzenia i tych prądów można nie uwzględniać

4.2. Dywergencja gęstości prądu przewodzenia

- Prąd stały może płynąć tylko w obwodzie zamkniętym. Linie gęstości wektora prądu stałego są liniami ciągłymi i div ***J*** = 0. Strumień wektora gęstości prądu pr5zez dowolną powierzchnię zamkniętą musi być zawsze równy zero. Ładunek znajdujący się w objętości ograniczonej tą powierzchnią zamknięta jest niezmienny w czasie.
- Prądy przemienne mogą występować w obwodach tzw. otwartych, które stanowią przerwę dla prądu stałego (np. obwód z kondensatorem). Dlatego w polach przemiennych, mogą płynąć prądy przewodzenia nawet w obwodach otwartych. W miejscu gdzie kończą się linie wektora gęstości prądu przewodzenia J, mogą gromadzić sie ładunki; strumień wektora gęstości prądu przewodzenia przez powierzchnię zamkniętą nie musi się równać zero.

4.2. Dywergencja gęstości prądu przewodzenia

- Załóżmy, że w objętości V ograniczonej powierzchnią S umieszczony jest ładunek q, którego gęstość objętościowa wynosi ρ. Jeżeli przez powierzchnię S przechodzi prąd przewodzenia I, to ładunek q będzie zmniejszał się i prąd:

$$\boldsymbol{i} = -\frac{\partial q}{\partial t}$$

- Wyrażając prąd za pomocą gęstości prądu przewodzenia J otrzymujemy postać całkową równania ciągłości prądu:

$$\oint_S \boldsymbol{J} d\boldsymbol{S} = -\frac{\partial q}{\partial t}$$

4.2. Dywergencja gęstości prądu przewodzenia

- Poprzednie równanie można przedstawić w postaci różniczkowej, wyrażając ładunek q w zależności od gęstości objętościowej:

$$q = \int_V \rho dV$$

- Oraz przekształcając strumień wektora gęstości J zgodnie z twierdzeniem Gaussa Ostrogradzkiego otrzymamy:

$$\oint_S \boldsymbol{J} d\boldsymbol{S} = \oint_V div \boldsymbol{J} dV$$

4.2. Dywergencja gęstości prądu przewodzenia

- Zaś po uwzględnieniu $\oint_S \boldsymbol{J} d\boldsymbol{S} = -\frac{\partial q}{\partial t}$

- Otrzymamy: $$-\int \frac{\partial \rho}{\partial t} dV = \int_V div\boldsymbol{J} dV$$

- Ponieważ powierzchnia S, a zatem i ograniczona ta powierzchnią objętość V, były wybrane dowolnie, to otrzymana zależność nie zależy od granic całkowania i dlatego funkcje podcałkowe powinny być sobie równe, czyli:

$$-\frac{\partial \rho}{\partial t} = div\boldsymbol{J}$$

4.3. Ciągłość prądu całkowitego

- Wykażemy teraz, ze prąd całkowity jest ciągły oraz, że dywergencja gęstości prądu całkowitego zawsze jest równa zero.
- Ponieważ gęstość prądu całkowitego jest równa sumie gęstości prądu przewodzenia i gęstości prądu przesunięcia to możemy napisać:

$$\boldsymbol{J}_{calk} = \boldsymbol{J} + \boldsymbol{J}_{przes} = \boldsymbol{J} + \frac{\partial \boldsymbol{D}}{\partial t}$$

- Zatem:

$$div\boldsymbol{J}_{calk} = div\boldsymbol{J} + div\frac{\partial \boldsymbol{D}}{\partial t}$$

4.3. Ciągłość prądu całkowitego

- Ponieważ współrzędne przestrzenne nie są funkcjami czasu, można zmienić kolejność obliczania dywergencji i różniczkowania wzg. czasu:

$$div\boldsymbol{J}_{calk} = div\boldsymbol{J} + \frac{\partial(div\boldsymbol{D})}{\partial t}$$

- A zgodnie z tw. Gaussa w postaci różniczkowej divD = ρ stąd mamy:

$$div\boldsymbol{J}_{calk} = -\frac{\partial\rho}{\partial t} + \frac{\partial\rho}{\partial t} = 0$$

4.3. Ciągłość prądu całkowitego

- Co udowadnia, że dywerg. gęstości prądu całkowitego jest zawsze równa zero a to wskazuje, że wektor prądu całkowitego przedstawia sobą wektor solenoidalny; linie strumienia nie mają początku ani końca.
- Pole tego prądu jest wirowym lub mieszanym, ponieważ rozbieżność równa jest zeru.

4.3. Ciągłość prądu całkowitego

- Można symbol rozbieżności wynieść przed nawias, gdyż kolejność różniczkowania nie wpływa na wynik:

$$div(\boldsymbol{J}_{prz} + \frac{\partial \boldsymbol{D}}{\partial t}) = 0$$

- Wyrażenie to jest ogólniejszą postacią pierwszego prawa Kirchhoffa. Podstawiając za $\boldsymbol{D}=\varepsilon\boldsymbol{E}$ oraz $\boldsymbol{J}_{prz}=\gamma\boldsymbol{E}$ otrzymamy:

$$div(\gamma\boldsymbol{E} + \varepsilon\frac{\partial \boldsymbol{E}}{\partial t}) = 0$$

Wyrażenie w nawiasie przedstawia całkowitą gęstość prądu:

$$\gamma\boldsymbol{E} + \varepsilon\frac{\partial \boldsymbol{E}}{\partial t} = \boldsymbol{J}$$

4.2. Dywergencja gęstości prądu przewodzenia

- Pole tego prądu jest wirowym lub mieszanym, ponieważ rozbieżność równa jest zeru. Linie gęstości całkowitego prądu nie mają dlatego ani początku ani końca, co znaczy, że zawsze tworzą krzywe zamknięte.

4.4. Pierwsze równanie Maxwella

Pierwsze równanie Maxwella wyraża prawo przepływu w postaci różniczkowej:

$$\oint_L \boldsymbol{H} \cdot d\boldsymbol{l} = I_{calk} = \int \boldsymbol{J}_{calk} \cdot d\boldsymbol{S}$$

- Przekształcając zgodnie z twierdzeniem Stokesa cyrkulację wektora H otrzymujemy:

$$\oint_L \boldsymbol{H} \cdot d\boldsymbol{l} = \int_S rot\boldsymbol{H} \cdot d\boldsymbol{S}$$

- Można więc napisać równanie:

$$\int_S rot\boldsymbol{H} \cdot d\boldsymbol{S} = \int_S \boldsymbol{J}_{calk} \cdot d\boldsymbol{S}$$

- Stąd: $rot\boldsymbol{H} = \boldsymbol{J}_{calk}$

4.4. Pierwsze równanie Maxwella

- Równanie to nosi nazwę pierwszego równania Maxwella. Można go przedstawić w innej postaci uwzględniając zależności na gęstość prądu przewodzenia i gęstość prądu przesunięcia:

$$\boxed{rot\boldsymbol{H} = \gamma\boldsymbol{E} + \frac{\partial \boldsymbol{D}}{\partial t}}$$

- W przypadku środowisk o stałej przenikalności elektrycznej można to zapisać ($\varepsilon = \varepsilon_0\, \varepsilon_r = const$):

$$\boxed{rot\boldsymbol{H} = \gamma\boldsymbol{E} + \varepsilon\frac{\partial \boldsymbol{E}}{\partial t}}$$

- Sens Fizyczny tego równania oznacza, że pole magnetyczne bezźródłowe wytworzone jest zarówno prądami przewodzenia jak i polem elektrycznym zmiennym w czasie.

4.4. Pierwsze równanie Maxwella

- Dla dielektryków idealnych o przewodności właściwej $\gamma=0$ otrzymamy:

$$\boxed{rot\boldsymbol{H} = \varepsilon \frac{\partial \boldsymbol{E}}{\partial t}}$$

- Pierwsze równanie Maxwella ustala zależność między zmieniającym się w czasie natężeniem pola elektrycznego, a zmieniającym się w przestrzeni natężeniem pola magnetycznego oraz wskazuje, że pole magnetyczne znajduje się w ciągłym ruchu. Inaczej: równanie Maxwella określa ilościowy wiązek między polem magnetycznym i wywołującym je polem elektrycznym oraz szybkością zmian w czasie tego pola.
- Wiadomo, że dywergencja rotacji równa jest tożsamościowo zeru, div$\boldsymbol{H}$=0. Dlatego i div $\boldsymbol{J}_{całk}$=0.

4.5. Drugie równanie Maxwella

- Drugie równanie Maxwella wyraża prawo indukcji elektromagnetycznej w postaci różniczkowej. Zgodnie z tym prawem powstaje w zwoju SEM (siła elektromotoryczna) przy zmianie skojarzonego z tym zwojem strumieniem magnetycznym *Φ* czyli:

$$\boxed{e = -\frac{\mathrm{d}\,\Phi}{\mathrm{d}\,t}}$$

- Maxwell uogólnił to prawo wskazując, że zmieniający się w czasie strumień magnetyczny wytwarza pole elektryczne nawet w przypadku gdy jest brak jest uzwojenia.

4.5. Drugie równanie Maxwella

- W polu o indukcji magnetycznej ***B*** strumień magnetyczny przenikający dowolną powierzchnię ***S*** ograniczoną krzywą
- zamkniętą *L* wynosi:

$$\boldsymbol{\Phi} = \int_S \boldsymbol{B} \cdot d\boldsymbol{S}$$

- Zaś SEM wywołana przez strumień zmienny w czasie:

$$e = \int_L \boldsymbol{E} \cdot d\boldsymbol{l}$$

- Jeśli powierzchnia S oraz obwód L są nieruchome wtedy:

$$\oint_L \boldsymbol{E} \cdot d\boldsymbol{l} = -\frac{\partial \boldsymbol{\Phi}}{\partial t} = -\int_s \frac{\partial \boldsymbol{B}}{\partial t} \mathrm{d}\,\boldsymbol{S}$$

4.5. Drugie równanie Maxwella

- Dodatni zwrot obiegu obwodu (linii zamkniętej) *L* i dodatni zwrot normalnej do powierzchni *S* obieramy tak, aby odpowiadały śrubie prawoskrętnej. Wprowadziłem tu pochodne cząstkowe, gdyż SEM może powstać nie tylko wskutek zmian w czasie pola magnetycznego ale także wskutek ruchu lub odkształcenia obwodu.
- Stosując tw. Stokesa możemy przekształcić cyrkulację wektora ***E*** w następujący sposób:

$$\oint_L \boldsymbol{E} \cdot d\boldsymbol{l} = \int_S rot\boldsymbol{E} \cdot \mathrm{d}\boldsymbol{S}$$

- Zatem: $\int_S rot\boldsymbol{E} \cdot \mathrm{d}\boldsymbol{S} = -\int_S \frac{\partial \boldsymbol{B}}{\partial t} \cdot \mathrm{d}\boldsymbol{S}$ stąd: $\boxed{rot\boldsymbol{E} = -\frac{\partial \boldsymbol{B}}{\partial t}}$

4.5. Drugie równanie Maxwella

- Ostatnie równanie stanowi drugie równanie Maxwella.
- Należy przypomnieć, że w polu elektrostatycznym, które jest polem bezwirowym mamy rot E = 0. Linie wektora natężenia pola E są zawsze liniami niezamkniętymi, zaczynają się na ładunkach dodatnich a kończą na ładunkach ujemnych.
- W odniesieniu do środowisk o stałej przenikalności magnetycznej, drugie równanie Maxwella otrzyma postać:

$$\boxed{rot\boldsymbol{E} = -\mu \frac{\partial \boldsymbol{H}}{\partial t}}$$

- Drugie równanie Maxwella ustala zależność między zmiennym w czasie polem magnetycznym i zmieniającym się w przestrzeni natężeniem pola elektrycznego

4.6. Układ podstawowych równań pola elektromagnetycznego

- Pole elektromagnetyczne charakteryzujemy za pomocą czterech wektorów ***E, D, B, H***. W przypadku środowisk o przenikalnościach elektrycznym i magnetycznych stałych, wektory te związane są zależnościami:

$$\boldsymbol{D} = \varepsilon_0 \, \varepsilon_r \boldsymbol{E} \qquad \text{i} \qquad \boldsymbol{B} = \mu_0 \, \mu_r \boldsymbol{H}$$

Wobec tego przy wyznaczaniu pól wystarczy znać tylko dwa wektory. Zazwyczaj wyznacza się wektory ***E*** oraz ***H*** z równań Maxwella:

$$\boxed{rot\boldsymbol{H} = \gamma \boldsymbol{E} + \varepsilon \frac{\partial \boldsymbol{E}}{\partial t}} \qquad \boxed{rot\boldsymbol{E} = -\mu \frac{\partial \boldsymbol{H}}{\partial t}}$$

4.6. Układ podstawowych równań pola elektromagnetycznego

- Jednak dla jednoznacznego wyznaczenia wektorów ***E*** i ***H*** wspomniane równania sa niewystarczające gdyż wektor rotacji nie jest jednoznacznie określony. Dlatego trzeba mieć jeszcze dywergencję wektorów ***E*** i ***H*** .
- Zatem układ podstawowych równań pola elektromagnetycznego w odniesieniu do środowisk o stałej przenikalności elektrycznej $\varepsilon = \varepsilon_0 \varepsilon_r = const$ i magnetycznej $\mu = \mu_0 \mu_r = const$ i przewodności właściwej (konduktywności) $\gamma = const$ można zapisać:

$$\boxed{rot\mathbf{H} = \gamma\mathbf{E} + \varepsilon\frac{\partial\mathbf{E}}{\partial t}}$$

$$\boxed{div\mathbf{H} = 0}$$

$$\boxed{rot\mathbf{E} = -\mu\frac{\partial\mathbf{H}}{\partial t}}$$

$$\boxed{div\mathbf{E} = \frac{\rho}{\varepsilon}}$$

4.6. Układ podstawowych równań pola elektromagnetycznego

- Przy obliczaniu konkretnych zadań powinny być uwzględnione warunki początkowe i brzegowe. Na przykład w chwili t=0 powinny być podane wartości wektorów E i H we wszystkich punktach objętości V, w której rozciąga się pole. Oprócz tego powinno być wiadome jakie są wartości tych wektorów na powierzchni brzegowej S.
- Na granicy dwóch środowisk wartości parametrów *ε, μ i γ zmieniają się skokowo, dlatego na powierzchni granicznej dwóch ośrodków wystąpi skokowa zmiana wektorów pola przy czym warunki brzegowe otrzymane dla pól stałych w czasie zachowują swoją ważność i w odniesieniu do składowych wektorów pola elektromagnetycznego:*

$$\boxed{\varepsilon_1 E_{1n} - \varepsilon_2 E_{2n} = \frac{\rho}{\varepsilon_0}} \quad \boxed{E_{1t} = E_{2t}} \quad \boxed{H_{1t} = H_{2t} = \tau_{pow}} \quad \boxed{\mu_1 H_{1n} = \mu_2 H_{2n}}$$

4.6. Układ podstawowych równań pola elektromagnetycznego

- Sens fizyczny podstawowych równań pola elektromagnetycznego polega na tym, że pole magnetyczne jest zawsze polem bezźródłowym i wytworzone jest przez ładunki będące w ruchu oraz przez zmieniające się w czasie pole elektryczne.
- Pole elektryczne może być bezźródłowe (w tym przypadku wytworzone przez zmieniające się w czasie pole magnetyczne) lub bezwirowe, jeżeli wytworzone jest poprzez niezmieniające się w czasie ładunki elektryczne.
- Pole elektryczne i magnetyczne, są związane ze sobą ciągłym i wzajemnym przetwarzaniem przedstawiają sobą dwie różne postacie pola elektromagnetycznego znajdującego się w ruchu i niosącego ze sobą energię w ilości:

$$\boxed{W_{em} = \int_V \frac{\varepsilon E^2}{2} \mathrm{d}V + \int_V \frac{\mu H^2}{2} \mathrm{d}V}$$

4.7. Twierdzenie Umowa-Poyntinga

- Twierdzenie Umowa-Poyntinga przedstawia prawo zachowania energii w polu elektromagnetycznym. Twierdzenie to wiąże zmianę energii w dowolnej objętości ze strumieniem gęstości tej energii, przepływającym przez powierzchnię ograniczającą tą objętość.
- Energia pola elektromagnetycznego w objętości V wynosi:

$$\boxed{W_{em} = \int_V \frac{\varepsilon E^2}{2} \mathrm{d}V + \int_V \frac{\mu H^2}{2} \mathrm{d}V}$$

- Energia ta zmienia się w sposób ciągły i zmiana jej w rozpatrywanej objętości wynosi:

$$\frac{\partial W_{em}}{\partial t} = \int_V \varepsilon \boldsymbol{E} \frac{\partial \boldsymbol{E}}{\partial t} \mathrm{d}V + \int_V \mu \boldsymbol{H} \frac{\partial \boldsymbol{H}}{\partial t} \mathrm{d}V$$

4.7. Twierdzenie Umowa-Poyntinga

- W odniesieniu do środowiska o przenikalności elektrycznej, przenikalności magnetycznej oraz przewodności właściwej – stałej, z równań Maxwella można obliczyć:

$$\varepsilon \frac{\partial \boldsymbol{E}}{\partial t} = rot\boldsymbol{H} - \gamma\boldsymbol{E}$$

$$\varepsilon \frac{\partial \boldsymbol{E}}{\partial t} = -rot\boldsymbol{H}$$

- Wtedy zmiana energii (przyrost) pola elektromagnetycznego może być przedstawiona w następujący sposób:

$$\frac{\partial W_{em}}{\partial t} = \int_V \boldsymbol{E}\, rot\boldsymbol{H}\, \mathrm{d}V - \int_V \gamma\, \boldsymbol{E}^2 dV - \int_V \boldsymbol{H}\, rot\boldsymbol{E}\, \mathrm{d}V$$

4.7. Twierdzenie Umowa-Poyntinga

- Z analizy wektorowej wynika, że:

$$div(\boldsymbol{E} \times \boldsymbol{H}) = \boldsymbol{H} \cdot rot\boldsymbol{E} - \boldsymbol{E} \cdot rot\boldsymbol{H}$$

- Zatem:

$$\boxed{\frac{\partial W_{em}}{\partial t} = -\int_V \boldsymbol{div(E \times H)}\,\mathrm{d}V - \int_V \gamma \boldsymbol{E}^2 dV}$$

- Iloczyn wektorowy ***E×H*** oznaczamy przez ***P*** i nazwiemy wektorem Poyntinga. Wartość wektora *P* mierzymy w watach na metr kwadratowy (W/m^2)

4.7. Twierdzenie Umowa-Poyntinga

- Zgodnie z twierdzeniem Gaussa-Ostrogradzkiego

$$\int_V div\boldsymbol{P}\,\mathrm{d}V = \int_S \boldsymbol{P}\,\mathrm{d}\boldsymbol{S}$$

a więc mamy:

$$-\int_S \boldsymbol{P}\,\mathrm{d}\boldsymbol{S} = \int_V \gamma \boldsymbol{E}^2\,\mathrm{d}V + \frac{\partial W_{em}}{\partial t}$$

- Otrzymane równanie wyraża twierdzenie Umowa-Poyntinga. Strumień wektora Poyntinga wchodzący do powierzchni zamkniętej S równy jest sumie dwóch mocy.
- Pierwsza przedstawia moc strat cieplnych: $\int_V \gamma \boldsymbol{E}^2\,\mathrm{d}V$
- Druga odpowiada zmianie energii pola elektromagnetycznego w rozpatrywanej objętości: $\frac{\partial W_{em}}{\partial t}$

4.7. Twierdzenie Umowa-Poyntinga

- Moc strat cieplnych *P* jest zawsze dodatnia. Moc p_{em} odpowiadająca zmieniającej się w czasie energii pola elektromagnetycznego, może być dodatnia i ujemna, w zależności czy energia pola elektromagnetycznego wewnątrz objętości *V* zwiększa się czy zmniejsza.
- Składowa normalna wektora ds. jest dodatnia, jeżeli jest skierowana na zewnątrz powierzchni zamkniętej. Aby strumień wektora ***P*** przechodzący przez powierzchnię ***S*** był dodatni, wektor ***P*** powinien być przede wszystkim skierowany do wnętrza objętości *V* (kąt między wektorem ***S*** i wektorem d***S*** powinien być rozwarty)

4.7. Twierdzenie Umowa-Poyntinga

- Wektor Poyntinga można określić jako wielkość, która równa jest liczbowo energii przechodzącej w ciągu 1 sekundy przez pole powierzchni 1m^2 prostopadłej do kierunku wektora Poyntinga ***P.***
- Przy rozpatrywaniu twierdzenia Umowa-Poyntinga założono, że w rozpatrywanej objętości ograniczonej powierzchnią zamkniętą *S* nie było źródeł energii.
- Jeżeli istnieją źródła energii w rozpatrywanej objętości *V* a wartość chwilowa mocy źródła energii wynosi $p_ż$ to twierdzenie Poyntinga można przedstawić następująco:

$$p_{ż} = \int_S \boldsymbol{P}\,\mathrm{d}\,S + \int_V \gamma \boldsymbol{E}^2\,\mathrm{d}V + \frac{\partial W_{em}}{\partial t}$$

4.7. Twierdzenie Umowa-Poyntinga

$$p_{\dot{z}} = \oint_S \boldsymbol{P} \,\mathrm{d}\boldsymbol{S} + \int_V \gamma \boldsymbol{E}^2 \,\mathrm{d}V + \frac{\partial W_{em}}{\partial t}$$

Co oznacza, że moc źródła w objętości V równa jest sumie mocy strat cieplnych, mocy idącej na zmianę energii pola elektromagnetycznego w objętości V i mocy wypływającej przez powierzchnię graniczną S rozpatrywanej objętości.

4.7. Równania Maxwella w postaci zespolonej

- Jeżeli składowa wektora natężenia pola elektrycznego ***E*** i magnetycznego ***H*** zmienia ja się w czasie sinusoidalnie i fazy wszystkich trzech składowych sa takie same, to równanie Maxwella można zapisać w postaci zespolonej. Przyjmujemy, że wektor natężenia pola elektrycznego nam następujące składowe:

$$E_x = E_{xm}\sin(\omega t+\psi) = \mathrm{Im}[E_{xm}e^{j\psi}e^{j\omega t}]$$
$$E_y = E_{ym}\sin(\omega t+\psi) = \mathrm{Im}[E_{ym}e^{j\psi}e^{j\omega t}]$$
$$E_z = E_{zm}\sin(\omega t+\psi) = \mathrm{Im}[E_{zm}e^{j\psi}e^{j\omega t}]$$

- Amplitudą zespoloną wektora natężenia pola elektrycznego nazywamy wektor:

$$\underline{\boldsymbol{E}}_m = (\boldsymbol{i}E_{xm} + \boldsymbol{j}E_{ym} + \boldsymbol{k}E_{zm})e^{j\psi} = \boldsymbol{E}_m e^{j\psi}$$

4.7. Równania Maxwella w postaci zespolonej

- Wartość chwilowa wektora: $\boldsymbol{E} = \mathrm{Im}[\underline{\boldsymbol{E}}_m e^{j\psi}]$

- W sposób analogiczny można przedstawić amplitudę zespolona natężenia pola magnetycznego:

$$\underline{\boldsymbol{H}}_m = (\boldsymbol{i}H_{xm} + \boldsymbol{j}H_{ym} + \boldsymbol{k}H_{zm})e^{j\psi} = \boldsymbol{H}_m e^{j\psi}$$

- Oraz jego wartość chwilową: $\boldsymbol{H} = \mathrm{Im}[\underline{\boldsymbol{H}}_m e^{j\psi}]$

4.7. Równania Maxwella w postaci zespolonej

- Jeżeli w równaniach Maxwella podstawimy wielkości zespolone w miejsce wektorów E i H, to otrzymamy równania które będą słuszne nie tylko dla części urojonych występujących w równaniach Maxwella ale również dla części rzeczywistych.
- W ten sposób zapis równań Maxwella znacznie się uprości i tak dla pierwszego równania mamy:

$$rot\boldsymbol{H} = \gamma\boldsymbol{E} + \varepsilon\frac{\partial \boldsymbol{E}}{\partial t}$$

- W wyniku podstawienia otrzymamy:

$$e^{j\omega t}\,\mathrm{rot}\,\underline{\boldsymbol{H}}_m = e^{j\omega t}\gamma\,\underline{\boldsymbol{E}}_m + \varepsilon\,\underline{\boldsymbol{E}}_m e^{j\omega t}$$

4.7. Równania Maxwella w postaci zespolonej

- Po uproszczeniu otrzymujemy pierwsze równanie Maxwella w postaci zespolonej:

$$\boxed{\mathrm{rot}\,\underline{\boldsymbol{H}}_m = \gamma \underline{\boldsymbol{E}}_m + j\omega\varepsilon \underline{\boldsymbol{E}}_m}$$

- W analogiczny sposób można otrzymać drugie równanie Maxwella:

$$\boxed{rot\,\underline{\boldsymbol{E}} = -j\omega\mu \underline{\boldsymbol{H}}_{\boldsymbol{m}}}$$

- oraz

$$div(\mu \underline{\boldsymbol{H}}_{\boldsymbol{m}}) = 0$$

$$div(\varepsilon \underline{\boldsymbol{E}}_{\boldsymbol{m}}) = \rho$$

4.7. Równania Maxwella w postaci zespolonej

- Dogodność przedstawienia podstawowych równań pola elektromagnetycznego w postaci zespolonej polega na tym, że równaniach tych nie występuje czas *t*.
- Wektorem zespolonym Poyntinga nazywana jest wielkość:

$$\underline{\boldsymbol{P}} = \frac{1}{2}[\underline{\boldsymbol{E}}_m \boldsymbol{H}_m^*]$$

- Gdzie $\boldsymbol{H}_m^*$ jest wartością sprzężoną amplitudy zespolonej natężenia pola magnetycznego. Strumień zespolonego wektora Poyntinga wchodzącego do powierzchni zamkniętej S

$$-\oint_{\boldsymbol{S}} \underline{\boldsymbol{P}} d\boldsymbol{S} = -\int_V div\,\underline{\boldsymbol{P}} dV = -\int_V div(\underline{\boldsymbol{E}}_m \boldsymbol{H}_m^*) dV$$

4.7. Równania Maxwella w postaci zespolonej

- Uwzględniajac, że:

$$div(\underline{\boldsymbol{E}}_m \boldsymbol{H}_m^*) = \boldsymbol{H}_m^* rot\, \underline{\boldsymbol{E}}_m - \underline{\boldsymbol{E}}_m rot \boldsymbol{H}_m^*$$

- Oraz:

$$\underline{\boldsymbol{E}}_m \boldsymbol{E}_m^* = \boldsymbol{E}_m^2$$

$$\underline{\boldsymbol{H}}_m \boldsymbol{H}_m^* = \boldsymbol{H}_m^2$$

- Otrzymamy wyrażenie określające strumień wektora Poyntinga przenikającego przez powierzchnię zamkniętą S

$$\boxed{-\oint_{\boldsymbol{S}} \boldsymbol{P} \cdot d\boldsymbol{S} = \int_V \gamma \frac{\boldsymbol{E}_m^2}{2} dV + j2\omega \int_V \left(\frac{\mu \boldsymbol{H}_m^2}{4} - \frac{\varepsilon \boldsymbol{E}_m^2}{4}\right) dV}$$

4.7. Równania Maxwella w postaci zespolonej

- Część rzeczywista poprzedniego wyrażenianrówna jest średniej mocy strat cieplnych za jeden okres; jest to moc czynna:

$$\boxed{\int_V \gamma \frac{\boldsymbol{E}_m^2}{2} dV = P = \mathrm{Re}\{-\oint_S \boldsymbol{P} \cdot d\boldsymbol{S}\}}$$

- Część urojoną można traktować jako moc bierną w objętości V

$$\boxed{\mathrm{Im}\{-\oint_S \boldsymbol{P} \cdot d\boldsymbol{S}\} = \mathrm{Im}\{-\oint_S [\underline{\boldsymbol{E}}_m \boldsymbol{H}_m^*] d\boldsymbol{S}\}}$$

4.8. Potencjały elektrodynamiczne opóźnione lub uogólnione

- Aby określić wektory ***E*** i ***H*** przy danym wektorze gęstości prądu ***J*** i gęstości objętościowej ładunków *ρ* należy rozwiązać układ równań Maxwella:

$$rot\mathbf{H} = \mathbf{J} + \varepsilon\frac{\partial \mathbf{E}}{\partial t}$$

$$rot\mathbf{E} = -\mu\frac{\partial \mathbf{H}}{\partial t}$$

$$div\,\mu\mathbf{H} = 0$$

$$div\mathbf{E} = \frac{\rho}{\varepsilon}$$

- Zakładając stałe parametry środowiska, poszukiwane wektory ***E*** i ***H*** przy danych ***J*** i *ρ,* zależą od trzech współrzędnych przestrzennych i czasu. Bezpośrednie rozwiązanie równań Maxwella związane jest zazwyczaj z dużymi trudnościami.
- Można je uprościć wprowadzając funkcje pomocnicze *φ* i ***A.*** *Nazywamy je potencjałami elektrodynamicznymi uogólnionymi*

4.8. Potencjały elektrodynamiczne opóźnione lub uogólnione

- Zależności pomiędzy ***E*** i ***H*** a także φ i ***A*** ustala się w ten sposób, aby podstawowe równania przyjęły postać jak najbardziej dogodną z punktu widzenia rozwiązania. Przyjmuje się:
- rot ***A*** = *μ**H*** = ***B*** *(div **B**=0)*

(*W celu jednoznacznego określenia wektora **A** trzeba wyznaczyć ponadto jego dywergencję, którą dobieramy również z myślą uproszczenia otrzymanych zależności).*

Więc natężenia pola magnetycznego można wyrazić poprzez potencjał wektorowy uogólniony ***A:***

H = *1/μ* rot ***A***

podstawiając wielkość H do drugiego równania Maxwellai po pewnych uproszczeniach otrzymamy:

$$rot(\boldsymbol{E} + \frac{\partial A}{\partial t}) = 0$$

4.8. Potencjały elektrodynamiczne opóźnione lub uogólnione

- Ponieważ pole wektora $\boldsymbol{E} + \frac{\partial \boldsymbol{A}}{\partial t}$ jest potencjalne, można
- określić taką funkcję skalarną φ dla której istnieje gradient:

$$\boldsymbol{E} + \frac{\partial \boldsymbol{A}}{\partial t} = -grad\,\varphi$$

- Wielkość fizyczną φ nazywamy *potencjałem skalarnym uogólnionym*. W ten sposób można powiązać potencjały uogólnione z wektorami natężenia pola elektrycznego ***E*** i magnetycznego ***H.***

$$\boldsymbol{H} = \frac{1}{\mu} rot\boldsymbol{A} \qquad \boldsymbol{E} = -\frac{\partial \boldsymbol{A}}{\partial t} - grad\,\varphi$$

4.8. Potencjały elektrodynamiczne opóźnione lub uogólnione

- Uwzględniając powyższe zależności , pierwsze równanie Maxwella można przedstawić w postaci:

$$rot(\frac{1}{\mu} rot\boldsymbol{A}) = \boldsymbol{J} + \varepsilon \frac{\partial(-\frac{\partial \boldsymbol{A}}{\partial \boldsymbol{t}} - grad\varphi)}{\partial t}$$

- Lub:

$$rot\,rot\boldsymbol{A} = \mu\boldsymbol{J} + \varepsilon\mu \frac{\partial^2 \boldsymbol{A}}{\partial t} - grad(\varepsilon\mu \frac{\partial \varphi}{\partial t})$$

4.8. Potencjały elektrodynamiczne opóźnione lub uogólnione

- Po rozwinięciu rotacji rotacji wektora:
- rot rot ***A*** = grad div ***A*** - ∇^2***A*** oraz oznaczeniu***:*** *$\mu\varepsilon = 1/v^2$*
- Otrzymamy:

$$\nabla^2 \boldsymbol{A} - \frac{1}{v^2}\frac{\partial^2 \boldsymbol{A}}{\partial t} = -\mu \boldsymbol{J} + grad(div\boldsymbol{A} + \frac{1}{v^2}\frac{\partial \varphi}{\partial t})$$

- Można tak dobrać A aby równanie uprościło się przyjmując postać:

$$div\boldsymbol{A} = -\frac{1}{v^2}\frac{\partial \varphi}{\partial t}$$

- Wtedy potencjał wektorowy A:

$$\nabla^2 \boldsymbol{A} - \frac{1}{v^2}\frac{\partial^2 \boldsymbol{A}}{\partial t} = -\mu \boldsymbol{J}$$

4.8. Potencjały elektrodynamiczne opóźnione lub uogólnione

- Jeżeli powyższe równanie przedstawimy przyjmując współrzędne prostokątne:

$$\boldsymbol{A} = \boldsymbol{i}A_x + \boldsymbol{j}A_y + \boldsymbol{k}A_z, \qquad \boldsymbol{J} = \boldsymbol{i}J_x + \boldsymbol{j}J_y + \boldsymbol{k}J_z$$

- Otrzymamy trzy *równania d'Alemberta:*

$$\nabla^2 A_x - \frac{1}{v^2}\frac{\partial^2 A_x}{\partial t^2} = -\mu J_x$$

$$\nabla^2 A_y - \frac{1}{v^2}\frac{\partial^2 Ay}{\partial t^2} = -\mu J_y$$

$$\nabla^2 A_z - \frac{1}{v^2}\frac{\partial^2 A_z}{\partial t^2} = -\mu J_z$$

4.8. Potencjały elektrodynamiczne opóźnione lub uogólnione

- Oraz jeszcze czwarte równanie dla potencjału skalarnego:

$$\nabla^2\varphi - \frac{1}{v^2}\frac{\partial^2\varphi}{\partial t^2} = -\frac{\rho}{\varepsilon}$$

- Wprowadzając więc potencjały uogólnione A i , sprowadziliśmy równania Maxwella do czterech równań d'Alemberta, które sa równaniami tego samego typu. W ten sposób rozwiązanie równań pola elektromagnetycznego uprościło się znacznie.

4.8. Potencjały elektrodynamiczne opóźnione lub uogólnione

- Rozwiązanie równań d'Alemberta można przedstawić w postaci całkowej:

$$\varphi_t = \int_V \frac{\rho(t - \frac{r}{v})}{2\pi\varepsilon r} dV \qquad \boldsymbol{A}_t = \int_V \frac{\mu \boldsymbol{A}(t - \frac{r}{v})}{2\pi r} dV$$

- Gdzie w celu obliczenia potencjałów skalarnych w punkcie *N* i chwili *t*, należy podzielić objętość *V* na elementarne objętości *dV*, następnie obliczając ładunek w tej elementarnej objętości w chwili (*t-r/v*), gdzie r to odległość od elementarnej objętości *dV*

$$v = \frac{1}{\sqrt{\varepsilon\mu}}$$

- do punktu *N a* *jest prędkością rozchodzenia się fali elektromagnetycznej w dielektryku o przenikalności bezwzględnej ε i μ.*

4.8. Potencjały elektrodynamiczne opóźnione lub uogólnione

- W ten sposób możemy dojść do postaci równań które określają potencjały uogólnione

$$\boxed{\nabla^2 \varphi - \frac{1}{v^2}\frac{\partial^2 \varphi}{\partial t^2} = 0}$$

$$\boxed{\nabla^2 \boldsymbol{A} - \frac{1}{v^2}\frac{\partial^2 \boldsymbol{A}}{\partial t^2} = 0}$$

- Które nazywamy *równaniami falowymi*.

4.8. Potencjały elektrodynamiczne opóźnione lub uogólnione

- Aby rozwiązać równania falowe i równania d'Alemberta należy dla każdego przypadku uwzględnić warunki początkowe i brzegowe.

- $E_{1t} = E_{2t}$; $D_{1n} - D_{2n} = \sigma$
- $H_{1t} - H_{2t} = \tau_{pow}$; $B_{1n} = B_{2n}$
- $\Phi_1 = \varphi_2$; $A_1 = A_2$